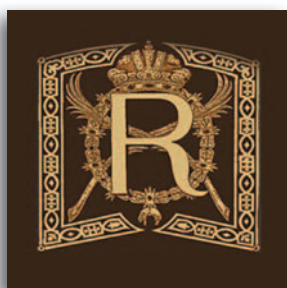

Johannes Campanus

Skladatel, který nic nezkomponoval

Latinské přebásnění žalmů patřilo na počátku 17. století k nejznámějším a nejvydávanějším dílům Jana Campana Vodňanského, básníka a profesora pražské univerzity.

TEXT — MARTA VACULÍKOVÁ, PETR DANĚK

Tiskem vyšel první díl jeho ód, obsahující přebásnění žalmů, v Praze roku 1611 u tiskaře Jonaty Bohutského. O dva roky později následoval díl druhý, v němž jsou písně na dny sváteční a nedělní po celý rok, a roku 1616 díl třetí, parafráze na *Píseň písní*. Populární titul byl brzy vytištěn i v zahraničí: první díl vyšel už roku 1613 v tiskárně v Ambergu u Johanna Schönfelda. Všechny tři původně vydávané knihy byly

sjednoceny do jednoho svazku a vydány ve Frankfurtu nad Mohanem roku 1618 v dnes nejznámějším vydání, doprovázeném v závěru svazku také notací. Na základě tohoto vydání byl Campanus dlouho považován i za hudebního skladatele a dodnes se skladby z frankfurtského vydání uvádějí na koncertech, nahrávkách či internetu pod jeho jménem.

Jak se stal Jan Campanus skladatelem

Zřejmě poprvé uvedl Campana do společenství skladatelů a hudebníků již Robert Eitner, který do svého lexikonu zařadil heslo *Campanus Johannes*, kde vedle stručné charakteristiky autora uvedl odkaz na frankfurtské vydání Campanových ód. Na Eitnera odkazuje předválečný oblíbený Pazdírkův hudební slovník, který přináší již poměrně obsáhlé heslo o Campanovi, jehož však neoznačuje za skladatele, pouze uvádí, že „vedle mnoha spisů humanistických přeložil rytmometricky žalmy...a vydal *Sacrarum odarum libri duo* (Frankfurt n. M 1618)“. Zásadní změnou v chápání Campanova autorství ve smyslu jeho označení za skladatele byl text Jana Branbergera *Kampanovy harmonie poetické*, který doprovázel bibliofilské vydání výběru překladu Campanových žalmů, ód a odárií, vydaný s vročením 1942. Branbergerův text je díky tomu, že byl psán během války, nesen určitým nacionalistickým patosem a jeho smyslem bylo ukázat další z mimořádných

Johann Sadeler (1550–1600), *Jubal a jeho hudební nástroje* (podle Maartena de Vos).

MUSICA ANTIQUA BOHEMICA

RED. PROF. DR. JAN RACEK

REV. JITKA SNÍŽKOVÁ

SERIA II

9

JAN CAMPANUS – VODŇANSKÝ CARMINA FESTIVA

PARTITURA

1978

EDITIO SUPRAPHON PRAHA

MAB, Seria II/9, *Carmina festiva*, edice skladeb Jana Campana, Praha 1978.

uměleckých dispozic všeobecně známého předbřlohorského lite-ráta. V závěru svého textu píše, že objevil Campana jako hudebníka již na jaře roku 1937 a následně svěřil jeho skladby hudebníkům. Bran-berger tak vytvořil Campana jako skladatele a doba, nesená potřebou objevovat slavnou minulost české kultury, to přejala bez jakékoliv pochybnosti.

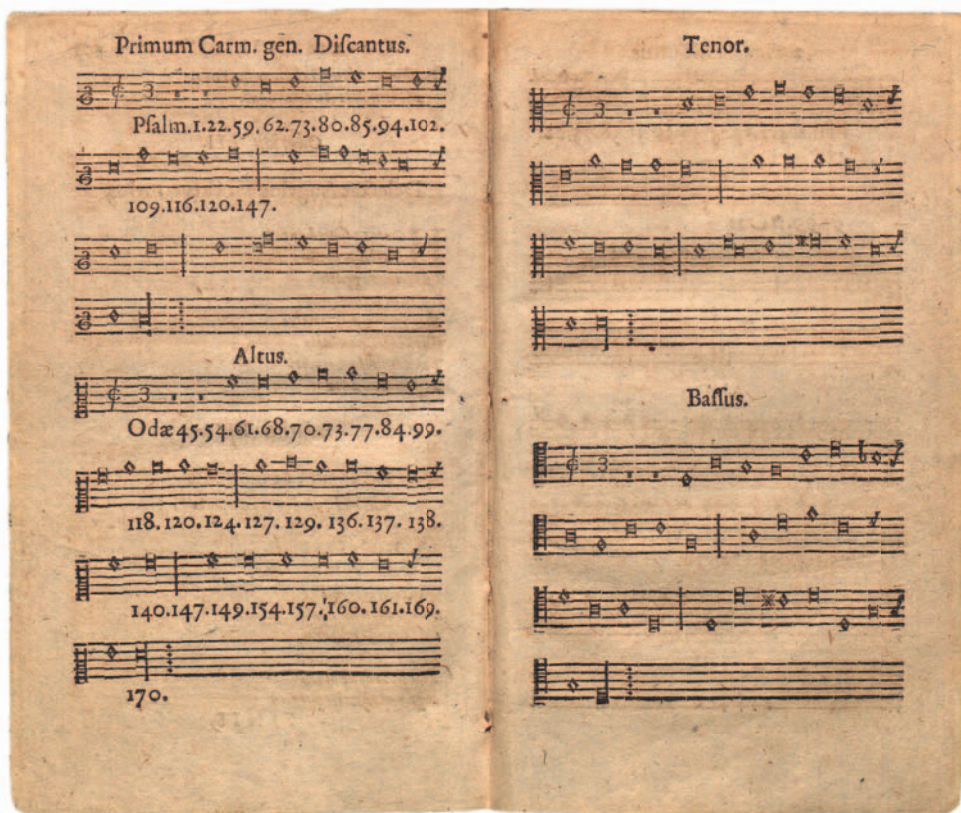
Na sugestivní Branbergerův text navázala Jitka Snížková, která vy-dala ve své době velmi inspirativní antologii skladeb českého původu *Česká polyfonní tvorba, Výběr vícehlasých děl českého původu z XVI. a XVII. století*, Praha 1958. Campana již zcela označuje za bás-níka a skladatele a uvádí i přepis tří skladeb s jeho jménem. Skladba *Rorando coeli* z Campanovy frank-furtské sbírky se dostala i do ob-líbené a hojně užívané antologie české hudby, kterou ve stejném roce vydal Jaroslav Pohanka. O pár let později vznikl *Československý*

hudební slovník osob a institucí, kde je Campanus v návaznosti na předchozí texty označován jako český humanista a skladatel a jeho hudební tvorba je charakte-rizována tím, že „vychází ještě ze starého renesančního slohu, ale dospívá příklonem k homofonii na okraj raně barokní monodie“. Tuto charakteristiku precizně rozpra-coval v roce 1970 Milan Poštołka v německy psané analytické stu-dii, která vyšla v renomovaném univerzitním sborníku *Miscellanea musicologica*. Campanus jako skladatel byl tak reflektován i za-hraniční muzikologií, a to přede-vším ve srovnání s tvorbou Jiřího Tranoscia. K editování Campanovy sbírky ód doplněnou o notaci se Jitka Snížková vrátila ještě jednou na konci sedmdesátých let minu-lého století, kdy vydala v ediční řadě *Musica Antiqua Bohemica* přepis všech nářevů uvedených ve frankfurtském vydání Cam-panova díla. Tato edice umocnila

všeobecné přesvědčení o Campa-nově původní kompoziční činnosti. Milan Poštołka je i autorem, resp. upravovatelem hesla Campanus v posledním vydání německého oborového slovníku MGG. I zde ještě předpokládá, že Campanus je nejen autorem veršů ve sbírce ód ve frankfurtském vydání 1618, ale i autorem otištěných zhudebnění. Nicméně závěrečnou větou svého textu připouští, že to nelze jedno-značně potvrdit. Ve stejné době vy-šlo i poslední vydání slovníku *The New Grove*, v kterém heslo Cam-panus Jan zpracoval Jan Kouba a Campana stále označuje za skla-datele. Svůj názor ale s časovým odstupem precizoval v nedávno vydaném *Slovníku staročeských hymnografů* (2017), kde Campa-novo autorství naopak zpochybnil.

Co prozrazuje předmluva k amberskému vydání ód (1618)

Oprávněnost těchto nejistot potvr-zuje nedávno objevené souborné vydání *Odarum sacrarum libri duo*, realizované tiskařem Schönfel-dem v Ambergu ve stejném roce jako známé vydání frankfurtské, tedy 1618. Jedná se o tisk docho-vaný ve dvou exemplářích – ve Státní knihovně v Řezně a v Her-zog August Bibliothek ve Wolfen-büttelu. Amberské vydání se s frankfurtským shoduje v textech všech tří básnických celků, liší se však v počtu doprovodných básní a zejména v tom, že má autorskou předmluvu. Předmluva v amberském vydání z roku 1618 se však od předmluvy starších vydání Cam-panových ód obsahově výrazně liší a přispívá tak k zpřesnění našich představ o Campanovi jako bás-níku i o tom, jak to vlastně bylo se zhudebněním jeho ód. V úvodu autor vzpomíná na první vydání ód u Jonaty Bohutského a své počá-teční obavy z jejich přijetí, mimo jiné i proto, že se odvážil zpracovat žalmy formou užívanou ve středo-věku. Campanus dále v předmluvě připomíná své české předchůdce v tomto žánru (jmenovitě Matouše Collina a Václava Nicolaída Vod-ňanského) a vyjmenovává všechny příznivce a přátele, kteří jej v díle podporovali (učitele Lukáše Eze-chiela, Jochaima Golzia, Mikuláše Novaského a Václava Nizenia; příznivce Adama Rosacia a jeho bratra Sofoniáše, Jana Benicia a Jana Kralovického). V závěru předmluvy přechází autor od réto-rických pasáží zpět k okolnostem vydání díla. Píše, že po dvou letech

Ukázka notace z tisku Jana Campana, *Sacrarum odarum libri duo*, Frankfurt n. M., Erasmus Kempffer 1618, Národní knihovna v Praze, 52 H 2.

Přídeští a titulní stránka tisku Jana Campana, *Sacrarum odarum libri duo*, Frankfurt n. M., Erasmus Kempffer 1618, Národní knihovna v Praze, 52 H 2.

je upomínán, aby vydal obě části ód v jednom svazku. Přidává k nim také parafráze *Písně písní*. Když totiž zkoušel původní ódy přepracovat, spíše je deformoval, a proto se rozhodl, že je lépe napsat nové.

Předmluva končí touto pasáží: „Můj poradce chtěl, aby byly přidány také nápěvy české, to jest (jak to sám vysvětloval) sladké; doufal jsem, že takové snadno získám od pánů Jana Strejce a Pavla Spongopoea, skladatelů praktické hudby; ale oba byli vytiženi svou činností v kutnohorské městské radě a jinde a nemohli mi pomoci. Proto jsem připojil ty, které mi už předtím poslal kouřimský školní správce Tobiáš Adalbert, společně se na názor cizích uší, ostatní ponechávám (abych už přestal argumentovat na svoji obranu), milý čtenáři, tvému laskavému úsudku.“

Co z výše uvedeného vyplývá

Ze závěrečných vět Campanovy předmluvy plyne, že se v případě nabízených zhudebnění otištěných ve frankfurtském vydání jedná o souhrn skladeb nejspíše různých autorů a různého původu, které shromáždil (a možná i částečně zkomponoval) Tobiáš Adalbert. Tato praxe není až tak překvapující. Podobně je koncipován i vitenberský tisk *Harmonie univocae in odas Horatianas*, který na přání Jana Hodějovského připravil Matouš Collinus a jednohlasé melodie určené ke zpěvu Horatiových ód zřejmě částečně vytvořil, ale především sesbíral z různých zdrojů. V této tradici pokračuje i třetí vydání školní příručky Matouše Collina, které v roce 1569 vydal v pražské tiskárně Jana Jičínského pod názvem *Libellus elementarius* Jan Nicolaiides Brněnský. V tomto vydání nalezneme i 29 notovaných nápěvů, které jsou převzaty z německé tradice zhudebnění humanistické ódy a z anonymního domácího archaického vícehlasu. A na doplnění je třeba uvést, že v roce 1618 také vychází v Praze v novém vydání v tiskárně Daniela Karolida ve velmi nákladném zpracování evropsky populární čtyřhlasé metrické zpracování žalmů Clauda Goudimela (tzv. *Ženevský žaltář*) s českými rýmovanými překlady Jiřího Strejce, jenž vycházel z německé verze Andrease Lobwassera. I toto vydání je dokladem dobové obliby zhudebněné žalмовé poezie.

Kdo to byl Tobiáš Adalbert?

Tobiáš Adalbert, který poskytl Campanovi nápěvy k jeho ódám, byl

stejně jako Campanus rodák z Vodňan, absolvoval pod jeho vedením pražské vysoké učení, působil jako rektor na pražských i mimopražských školách, od roku 1617 byl duchovním správcem u sv. Klimenta na Novém Městě pražském a skončil jako exulant v Pirně. Tématem jeho bakalářské teze byla otázka, zda bylo člověku dáno něco příjemnějšího než hudba. O konkrétní Adalbertově skladatelské činnosti se ví jen málo, ze zmínky jiného Campanova žáka a pokračovatele v tradici metro-rytmické duchovní poezie Tobiáše Hauschkonie víme, že Tobiáš Adalbert chtěl napsat pro Campanovy písně nové melodie pro čtyři hlasy. Campana s ním pojily dobré vztahy, napsal průvodní báseň pro tisk Adalbertovy bakalářské teze a v roce 1618 mu spolu s několika dalšími nekatolickými duchovními dedikoval svou elegii o narození Páně.

Amberská edice, v jejíž předmluvě Campanus zmiňuje zařazení melodií k ódám, však žádnou notaci neobsahuje (!). Můžeme snad předpokládat, že předmluva byla původně určena pro frankfurtské vydání, ale nebyla tam nakonec zařazena, protože byla kontroverzní. Nejpravděpodobnější je možnost, že amberská tiskárna notaci při tisku z technických či finančních důvodů vypustila.

Vážme si Jana Campana i nadále!

Zjištění, že Jan Campanus nebyl autorem nápěvů otištěných ve frankfurtském vydání jeho Ód, není žádnou ztrátou pro českou hudební kulturu. Nezpochybňuje to ani jeho mimořádné literární kvality a význam. Je samozřejmě otázka, odkud získal Tobiáš Adalbert použité nápěvy. Jednoznačný zdroj nalezen dosud nebyl a nejspíše se opravdu jednalo o výběr z anonymní tvorby, která kolovala či spíše byla užívána v Čechách ve školském prostředí pro potřeby výuky meter, zpěvu a zřejmě i kompozice. Ve většině těchto čtyřhlasů lze jen obtížně uvažovat o osobitosti či skutečných autorských rysech. Většinou se jedná o krátký homorytmický kontrapunkt, který mohl zvládnout i hudebně vzdělaný literát či absolvent univerzity. Je tak velmi pravděpodobné, že pro každý typ metra, který humanisté používali, bylo v zásobě pro školní užitek několik jedno- i vícehlasých melodií, resp. nápěvů, kterým mohly být podkládány metricky shodné texty. Tyto nápěvy nejspíš neměly jednoho autora, jednalo se o svého druhu

Edice skladby Rorando coeli s označením Jana Campana Vodňanského jako autora, ed. Lawrence Kaptein, Alliance Music Publications, Inc., AMP 0488.

kontrafakta, která byla v dobové kultuře předávána zcela anonymně. Tak, jako v případě Campanova frankfurtského vydání se jednalo o skladbičky charakteru mensurální písně s melodií v diskantu či tenoru nebo o humanistické ódy. Pro jejich bližší určení či původ by bylo třeba projít rozsáhlý a většinou anonymní repertoár evropské světské hudby typu canzon, instrumentální hudby, humanistických ód či písní. ✕

Toto téma bylo autory podrobně zpracováno ve studii Amicus Immusicus. A study on the Tradition of the Idea of Jan Campanus as a Composer, v periodiku Hudební věda LVI – 2/2019, s. 165–185. Ve stručné podobě v rámci článku Humanists in Renaissance Bohemia and Music v Czech Music Quarterly 2/2020, s. 36–39.